

Ambroz
Tudor

Milan Prelog – jučer, danas, sutra

Znanstveni skup *Prelogova baština danas*
Dubrovnik, 28. – 29. 11. 2009.

Povodom devedesete obljetnice rođenja Milana Preloga u dubrovačkom Poslijediplomskom središtu Sveučilišta u Zagrebu održan je 28. i 29. studenog 2009. godine znanstveni skup pod naslovom “Prelogova baština danas”. Namjera i cilj skupa bila je kritički razmotriti aktualnost djela Milana Preloga, jedne od stožernih figura hrvatske povijesti umjetnosti. Prelog je djelovao od pedesetih do osamdesetih godina prošlog stoljeća tijekom kojih je uveo više novih aspekata istraživanja te se može smatrati utemeljiteljem brojnih grana domaće povijesti umjetnosti.

Djelo zaslužnog Milana Preloga moguće je podijeliti na nekoliko velikih tema: pitanja kontinuiteta i diskontinuiteta na primjerima antike i srednjeg vijeka; potom metode istraživanja grada koje je kontinuirano razvijao počevši od Poreča do kasnijih, daleko složenijih i detaljnijih analiza Dubrovnika. Tim se analizama pridružuje pionirsko definiranje grada kao artefakta te, shodno tome, uvođenje višedisciplinarnog istraživanja i primjena socioloških kriterija u povijesti umjetnosti. Promovirajući integralni pristup baštini, Prelog je neprestano propitivao kriterije njene zaštite. U tom smislu prije svega valja istaknuti njegovo povezivanje povijesti umjetnosti i urbanizma, kako teoretskim doprinosima, tako i osobnim angažmanom na problemima i zadacima prostornog i urbanističkog planiranja.

Veliki dio svojeg rada posvetio je Dubrovniku, pa je stoga upravo taj grad bio prvi izbor za mjesto održavanja skupa.

Istraživanja Grada i okolice najveći su zahvat zagrebačkog Instituta za povijest umjetnosti kojem je Prelog bio suutemeljitelj i dugogodišnji ravnatelj. Neposredno povezan s njegovom zaštitom, prostorno-urbanističkim planiranjem te obnovom nakon potresa 1979., među najzaslužnijima je za njegovo uvrštenje na Listu svjetske kulturne baštine UNESCO-a.

Skup je započeo 27. studenog otvorenjem izložbe “Istraživanja Instituta za povijest umjetnosti na dubrovačkom području od 1962. do 1988. godine” autora Nade Grujić i Ivana Tenšeka, dvoje bliskih Prelogovih suradnika i neposrednih sudionika u svim aktivnostima Instituta u Prelogovo doba. Reprezentativan izbor istraživanih građevina i građevinskih sklopova predstavljen je karakterističnim arhitektonskim snimkama, fotografijama i kratkim tekstovima. Osim brojnosti istraženih spomenika, impresivna je i kvaliteta dokumentacije koju su istraživanja u desetljećima rada iznjedrila.

Radni dio skupa započeo je u subotu ujutro, 28. studenog pozdravnim govorima predstavnika Grada Dubrovnika, Županije, Društva prijatelja kulturne baštine i Društva arhitekata Dubrovnika, koji su se kratkim obraćanjima odužili uspomeni na Preloga i njegovim zaslugama za Grad i okolni prostor nekadašnje Republike, nakon kojih su uslijedila stručna izlaganja.

U čitanom predavanju odsutnog Igora Fiskovića predstavljena je Prelogova profesorska djelatnost na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu gdje je

proveo cijeli radni vijek, od prvog zaposlenja 1948. do umirovljenja 1984. godine.

Prelogovu ulogu enciklopedista i sintetičara hrvatske likovne umjetnosti potvrdio se osvjetliti Žarko Domljan, naglasivši malo poznatu činjenicu da je Prelog autor 30 enciklopedijskih stranica o likovnoj umjetnosti u Hrvatskoj, u Enciklopediji Jugoslavije iz 1960. godine, prvog teksta koji umjetnost na tlu Hrvatske promatra kao cjelinu, a ne tek kao zbroj zaokruženih regija. Od 1970. godine do kraja radnog vijeka, Prelog je bio urednik za Hrvatsku pri Likovnoj enciklopediji Jugoslavije, a među prvima je i prigrlio rad na sinteznom prikazu umjetnosti u Hrvatskoj pokrenutom od Matice hrvatske 1969. godine, prihativši se rada na knjizi *Romanika*.

Međunarodno djelovanje Milana Preloga predstavila je Anika Skovran. Sudjelovanje u dugotrajnim i mučnim pregovorima oko povrata umjetnina u Rimu i Berlinu neposredno po završetku Drugoga svjetskog rata, afirmiralo ga je ne samo kao respektabilnog stručnjaka, nego i kao čovjeka velikoga diplomatskog takta. Oslanjajući se na aktualne međunarodne dokumente – primjerice, na Venecijansku povelju iz 1964. godine, čija je primjena omogućila zaštitu urboarhitektonskih cjelina te gradskih jezgri – Prelog je ostvario trajne vrijednosne pomake u zaštiti spomeničke baštine. Pripadaju mu i zasluge za veliku izložbu “Umjetnost na tlu Jugoslavije” održanu 1971. godine u Parizu.

U izlaganju Nade Grujić predstavljena su istraživanja Instituta za povijest umjetnosti na dubrovačkom području. Metodologija koju je Prelog uspostavio pri istraživanju Poreča i niza istarskih i kvarnerskih naselja ovdje su doživjela svoju punu primjenu i daljnju razradu. Prvotno zamišljena kao registracija spomenika na koridoru Jadranske magistrale, istraživanja su nastavljena u sklopu izrade prostornog plana Južni Jadran, a nakon potresa 1979. preusmjerena su prema radovima obnove oštećenih spomenika.

Nedavno preminuli dubrovački arheolog Ivica Žile osvrnuo se na arheološka istraži-

vanja najvažnijih spomenika nakon potresa 1979. godine, progovorivši pritom i o promašajima koji su potom uslijedili u njihovoj obnovi. Maja Nodari podsjetila je na Prelogovu definiciju grada kao artefakta i usporedila taj stav s cijelim nizom većih ili manjih devastacija urbanog tkiva Dubrovnika.

Slično je bilo izlaganje Bruna Šišića, koji je govorio o povijesti nastajanja dubrovačkih predgrađa uz osovину Grad-Gruž, jasno ocrtavši to područje kao zeleni, ladanjski prostor u kojem je svaka kuća u mjeri sa svojim vrtom. Iako tek s rijetkim značajnijim arhitektonskim ostvarenjem, radilo se o urbanističkom remek-djelu koje se pregrađuje već od 19. stoljeća, a danas je izloženo velikim i nepopravljivim devastacijama.

Manji niz “dubrovačkih” izlaganja zaokružen je predavanjem Patricije Veramente o udrugama građana u Dubrovniku koje su već od 19. stoljeća glavni nositelji svijesti o vrijednosti baštine Grada i o potrebi njenog očuvanja i obnove.

Popodnevi niz predavanja započeo je Ivo Babić razrađujući i argumentirajući Prelogovu postavku o gradu kao umjetničkom djelu, posebice u kontekstu nezavidne sadašnjosti povijesnih urbanih cjelina u Dalmaciji određene devastacijom neposredne okoline gradova te nedostatkom urbanog karaktera nove izgradnje.

U izlaganju odsutnog Tonka Maroevića naslovljenom “Grad između projekta i sudbine. Estetska dimenzija urbanizma u razmatranjima Milana Preloga”, aludirajući na poznatu sintagmu Carla Argana, upozoreno je na vezu Preloga i razmišljanja čuvenoga talijanskog povjesničara umjetnosti čije je djelovanje pratio i cijenio. Prema Maroeviću, Prelog je, iako posve svjestan racionalne, društvene i ekonomske uvjetovanosti gradogradnje, s druge strane tražio i onaj specifično umjetnički, intuitivni, kreativni i estetski element u uspješnim ostvarenjima gradova kakvi su primjerice Dubrovnik ili Rim. Maroević posebno naglašava da je Prelog svoju znanstvenu disciplinu smatrao

humanističkom, čime je svoja tumačenja bez zadržke otvarao filozofskim i literarnim eskursima.

Nastavljajući temu Prelogova bavljenja gradom kao umjetničkim djelom, Ivica Prtenjak naglasio je njegovu pionirsku ulogu ranih šezdesetih godina u istraživanju urbanih struktura istočnojadranske obale.

Poetski obojano osobnim sjećanjima na Milana Preloga, izlaganje Željke Čorak naglasilo je široku kulturološku intonaciju u njegovim istraživanjima prostora, pledirajući za obnovu takvog pristupa u domaćoj povijesti umjetnosti kako bi postala osjetljivija za mnoge suvremene probleme.

Jagoda Marković usporedila je dvojicu velikana, Preloga i Karamana, istaknuvši brojne sličnosti među njima, posebice u prepoznavanju mediteranske tradicije i kulture jadranskih gradova, te u sličnom, integralnom vrednovanju baštine.

U predavanju odsutnog Slavka Dakića također je naglašen Prelogov integralni pristup povijesnoj sredini, s osobitim naglaskom na urbanističkoj perspektivi odnosno fokusiranjem na aktualan problem ukinuća regionalnog planiranja kao poveznice između prostornog i strategijskog planiranja, upravo one razine na kojoj se prepoznaju i valoriziraju kulturne vrijednosti prostora.

Za svakodnevnu konzervatorsku praksu iznimno je zanimljivo bilo izlaganje Zlatka Uzelca koji je potrebu za urbanističko-konzervatorskim pristupom povijesnim sredinama, kao i formiranje urbanista-konzervatora kao zasebne struke, izveo iz Prelogovih predavanja sredinom sedamdesetih godina. Uzelac je istaknuo da je u središtu Prelogova razmatranja povijesnih sredina upravo njihova znanstvena analiza, odnosno kritičko znanstveno mišljenje bilo postavljeno kao temelj za donošenje kvalitetnih planskih dokumenta.

Vladimir Peter Goss prisjetio se 1968. godine kada je pod Prelogovim mentorstvom radio na svom magistarskom radu o vinodolskom teritoriju, pionirskom radu o kulturnom krajoliku susrećući se s mnogim problemima nedostatne metodologije, gdje

je Prelog anticipirao neke razvojne korake nacionalne povijesti umjetnosti.

Sociolog Ognjen Čaldarović upoznao je skup sa sudjelovanjem Milana Preloga u izradi nekih od prvih socioloških studija u urbanizmu. Čaldarović je napomenuo da je danas sociologija gotovo izbačena iz urbanističkog planiranja, a kao posebno negativnu pojavu apostrofirao je "projektno planiranje" gdje idejni projekt neke građevine zapravo postaje i temeljni planski dokument, odnosno osnova za izradu mikrolokacijskih detaljnih planova.

U osebujnom izlaganju Mladen Škreblin prisjetio se vlastitoga iskustva kao studenta arhitekture koji je sa svog fakulteta "bježao" na Filozofski fakultet slušati predavanja Milana Preloga, istaknuvši Prelogovu ulogu pedagoga i stručnjaka zaslužnog za njegovo formiranje u struci.

Sljedećeg dana, 29. studenog, održan je niz predavanja na temu srednjovjekovne umjetnosti. Izlaganje odsutnog Tomislava Marasovića išlo je tragom Prelogove definicije pasivne i aktivne negacije antike, primjenjujući je na primjerima pojedinih elemenata arhitekture u hrvatskoj predromanici i ranoj romanici.

Započevši u intimističkom raspoloženju osobnim sjećanjima na Milana Preloga u roditeljskom domu, Miljenko Jurković izdvojio je Preloga kao izvrsnog organizatora koji je uspio provesti mnoge projekte. U glavnom dijelu predavanja Jurković se također referirao na tzv. pasivnu i aktivnu negaciju antike u svjetlu istraživanja srednjovjekovne umjetnosti u posljednjih nekoliko desetljeća.

U tekstu odsutnog Željka Rapanića razmatralo se oživljavanje umjetničke djelatnosti u Zadru i Splitu krajem 8. i početkom 9. stoljeća, u svjetlu opadanja utjecaja iz Ravene.

Vladimir Bedenko raspravljao je o numeraciji dubrovačkih kuća iz druge polovice 15. stoljeća, a Joško Belamarić zaključio je niz srednjovjekovnih tema predavanjem o ikonografiji dubrovačke Gospe s djetetom na prijestolju koju prepoznaje kao varijantu bizantske Hodegitrije, identificirajući je kao

Sedes sapientiae, odnosno *Prijestolje mudrosti*.

Zanimljivo je predavanje održala Katarina Horvat Levaj demonstriravši Prelogove metode “čitanja iz kamena” i “čitanja iz dokumenta” na primjerima istraživanja palače Sorkočević i crkve Rozario u Dubrovniku.

Branka Martinović Vuković predstavila je suradnju s Milanom Prelogom na izradi Provedbenoga urbanističkog plana Ston-Stari Grad nakon potresa 1979. godine, a Alena Fazinić prisjetila se studentskih dana kada ju je profesor Prelog upućivao na istraživanje korčulanske graditeljske baštine, kojoj je i posvetila svoja buduća znanstvena istraživanja.

Kako je velika većina predavanja izravno ili neizravno bila povezana s tematikom istočnojadranskog priobalja, predavanje Diane Vukičević Samaržije o zaslugama profesora Preloga u istraživanju srednjovjekovlja kontinentalne Hrvatske imalo je posebnu težinu. Naglasivši njegovu pionirsku ulogu u već spomenutom tekstu iz Enciklopedije Jugoslavije iz 1960. godine, predstavila je Preloga kao znanstvenika koji je prvi ocrtao glavne pravce pojave i razvoja srednjovjekovne umjetnosti u kontinentalnoj Hrvatskoj.

Posljednje izlaganje održala je Ivanka Reberski o Prelogovoj ulozi u promoviranju suvremenih umjetničkih kretanja, posebno istaknuvši tekst “Djelo Vojina Bakića” iz

pedesetih godina u kojem je branio slobodu umjetnika spram socrealističkih zahtjeva. Reberski je podsjetila na Preloga i kao pokretača izrade Umjetničke topografije Hrvatske, jednog od temeljnih zadataka hrvatske povijesti umjetnosti koji je još uvijek u tijeku.

Nakon predavanja uslijedila je diskusija o cijelom nizu tema koje su bile izložene tijekom dvodnevnog skupa, a organizatori, među kojima valja posebno istaknuti Snješku Knežević, najavili su objavljivanje zbornika.

Kada se rezimiraju stavovi, ocjene ili prisjećanja većine predavača, može se zaključiti da je skup definirao Milana Preloga kao pionira mnogih grana domaće povijesti umjetnosti zbog čega ga sa sigurnošću možemo smatrati jednim od njenih utemeljitelja. Najveće je rezultate Prelog postigao u istraživanju arhitekture i posebno urbanizma. Nažalost, njegov rad nije uvijek bio shvaćen niti prihvaćen izvan povijesnoumjetničke struke, posebno od onih najodgovornijih za planiranje i gradnju u ovoj zemlji. Međutim, suvremeni senzibilitet, sve prisutniji utjecaj ekološke svijesti u najširem smislu riječi, pa i recentna tržišna valorizacija netaknute ili kvalitetno obnovljene povijesne arhitekture ili povijesnog krajolika kao ekonomske vrijednosti, daju za pravo djelu i idejama Milana Preloga, čineći ih i dalje neumoljivo aktualnima. x